

УДК 343.01

ТЕОРЕТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кривенко Володимир Володимирович,
аспірант

(Інститут права імені князя Володимира
Великого Міжрегіональної академії
управління персоналом,
м. Київ, Україна)

У статті змодельовано теоретичний портрет особи злочинця, який вчиняє корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування України – його значення полягає в подальшому емпіричному підтвердженні отриманих результатів.

Ключові слова: місцеве самоврядування, корупція, відповідальність, корупційне правопорушення, запобігання, особа злочинця.

THEORETICAL MODELING OF THE PERSON OF THE OFFENDER COMMITTING CORRUPTION OFFENSES IN LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES

Kryvenko Volodymyr Volodymyrovych,
Postgraduate Student (Volodymyr the
Great Educational and Scientific Institute
of Law of the Interregional Academy of
Personnel Management, Kyiv, Ukraine)

The article is a theoretical portrait of a criminal who carries out corruption offenses in the organs of local self-government of Ukraine – the value of which lies in the further empirical confirmation of the results obtained.

Key words: local self-government, corruption, responsibility, corruption offense, prevention, person of the offender.

Постанова проблеми. Сьогодні в Україні назріла необхідність запровадження державного нагляду за дотриманням органами місцевого самоврядування законів і Конституції України. Йдеться саме про нагляд, а не контроль. Питання не в обмеженні самостійності у прийнятті рішень соціально-економічного характеру, а в забезпеченні інтересів і безпеки громадян. Розроблення і прийняття необхідного закону в цій сфері дадуть змогу швидше рухатися в напрямі імплементації реформи децентралізації [1].

В Україні функціонує складна система органів державного контролю, які мають різну організаційну форму та правове становище в системі державної влади. Залежно від місця та ролі контролюючих суб'єктів у системі публічної влади контроль у сфері місцевого самоврядування можна поділити на загальний (його здійснює Кабінет Міністрів України) та спеціальний (галузевий), який здійснюється більшістю органів державної влади. Водночас залишається відкритим питання про ефективність і результативність державного контролю у сфері місцевого самоврядування. Науковці пропонують оцінювати ефективність контролю в системі місцевого самоврядування за такими показниками: а) реальна та соціально корисна управлінська мета; б) витрати ресурсів та управлінської енергії;

в) строк досягнення мети; г) обставини внутрішнього та зовнішнього характеру. Це має велике значення для забезпечення ефективної реалізації функцій місцевого самоврядування та належного виконання покладених на них повноважень; максимального врахування державних і місцевих інтересів, захисту законних прав та інтересів територіальних громад під час вирішення різноманітних питань місцевого самоврядування; стимулювання виконання органами та посадовими особами місцевого самоврядування прийнятих на себе майнових та інших зобов'язань перед юридичними та фізичними особами; дотримання законності в діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування [2, с. 66–67].

Як бачимо, питання загального нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування на часі, проте найбільшу увагу в такій діяльності має бути приділено дотриманню законності – посадові особи мають діяти лише так, як зазначено в законі. Особливе занепокоєння тут викликає стан дотримання досить жорсткого антикорупційного законодавства, яке дуже часто порушується через банальне незнання вимог закону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питаннями запобігання корупції у різних сферах існування суспільства працювали такі науковці, як В.І. Антипов, В.С. Батиргареева, А.М. Бойко, О.Ю. Бусол, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.Г. Горох, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, О.Г. Кальман, О.Г. Колб, О.М. Литвинов, Д.С. Машлякевич, Д.Г. Михайленко, М.І. Мельник, А.А. Музика, В.Я. Настюк, В.М. Попович, В.В. Пивоваров, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблистий, О.Ю. Шостко та інші вчені. Також Л.Т. Головічук протягом 2012–2016 років опублікувала цикл статей про запобігання зловживання владою або службовим становищем працівниками митниці. Є окремі публікації Д.О. Олійника з приводу запобігання корупційним злочинам, що вчиняються під час здійснення митних процедур.

Водночас комплексного монографічного дослідження проблеми запобігання корупційним правопорушенням в органах місцевого самоврядування України не проводилося, що негативно впливає на їхню діяльність і певним чином гальмує реформу децентралізації України.

Метою статті є теоретичне моделювання особи злочинця, який вчиняє корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування України.

Виклад основного матеріалу. Варто погодитися з тими науковцями, які вважають, що корупційні правопорушення, які вчиняють спеціальні суб'єкти (у нашому випадку – службовець органів місцевого самоврядування), вирізняються особливою соціальною позицією – наявністю владних повноважень – чи виконанням службових обов'язків, без яких не можуть вчинятися корупційні діяння, тобто дії особи зумовлені її становищем у системі суспільних відносин: чим вищий її статус, тим більші корупційні ризики має той чи інший посадовець. Згідно з міжнародно-правовими документами більшість корупційних злочинів цього виду належить до пасивної корупції [3, с. 74].

Таких суб'єктів корупційних правопорушень умовно можна поділити на такі типи: «**дрібний корупціонер**» (**ситуативний тип**), який одержує час від часу неправомірну вигоду у незначних розмірах (гроші, а також промислові товари або продукти) за вирішення щоденних життєвих проблем пересічних громадян. Ці особи використовують сприятливу ситуацію, що склалася (недотримання певних вимог, процедур, правил із боку особи, яка здійснює підкуп). Саме з цим типом корупціонерів найчастіше стикаються громадяни (у медичних, освітніх закладах, державних адміністративних органах тощо) [3, с. 74].

Представник корупційної системи (звичний корупціонер). Особливістю цього типу є те, що особа не вважає себе злочинцем. Вона просто дотримується «правил гри», які склалися в тій чи іншій організації, установі. Своїми конформістськими діями особа виявляє лояльність до системи, яку інакше називають «корпоративною культурою».

Зазвичай такі суб'єкти корупційних правопорушень віддають частину корупційних прибутків безпосередньому керівнику [3, с. 74].

Ініціативний корупціонер (злісний тип) сам створює криміногенну ситуацію, має сталу мотивацію до отримання неправомірної вигоди. Найчастіше така особа посідає керівні посади на підприємствах, в організаціях різних форм власності, зокрема у правоохоронних органах, судах, органах місцевого самоврядування або представницьких органах тощо. Особи, які належать до цього типу, постійно вишукують можливості для одержання неправомірної вигоди або «продажу» своїх повноважень, хоча ініціатива щодо її отримання може мати завуальований вигляд. Такі особи прагнуть за будь-яку ціну одержати посади, є жорстокими кар'єристами. Саме вони створюють корупційні мережі та керують ними, активно просувають родичів, близьких осіб на керівні посади; діють зазвичай через посередників [3, с. 75].

Найбільш небезпечним типом є **тип особливо злісного (політичного) корупціонера**. Це особи, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та належать до 1–2 категорії державної служби, незаконно й неправомірно використовують свій державний статус для отримання переваг (соціальних, політичних, економічних тощо) для себе, близьких осіб, однопартійців тощо. Від інших корупціонерів подібні особи відрізняються обсягами і масштабністю владних можливостей для самозбагачення та отримання інших вигод. Завдяки офіційному статусу, політичному, владному і фінансовому впливу цих осіб нейтралізується діяльність правоохоронних органів із виявлення їхніх злочинів. Ба більше: у своїх протиправних цілях вони активно використовують останні, а також суди (наприклад, у політичній боротьбі за владу, фальсифікуючи результати виборів) [3, с. 75].

Вважаємо, що особа злочинця, який вчиняє корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування України, характеризується двома типами:

1) найбільш розповсюджений – ситуативний тип дрібного корупціонера – сюди можна зарахувати осіб, які є службовцями в органах місцевого самоврядування, можливо навіть голови сільських / селищних та їхні депутати в тих населених пунктах, де нерозвинений туризм і немає можливості розпоряджатися природними багатствами;

2) особливо злісний політичний тип корупціонера – сюди однозначно можна зарахувати міських голів, депутатів, перш за все, обласного рівня та голів сільських / селищних рад, які мають можливість розпоряджатися природними багатствами (наприклад, селище Затока Одеської області або будь-яка сільська рада відносно наближена до м. Київ).

Саму особу злочинця А.П. Закалюк визначив як сукупність соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, вирізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, зумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину [4, с. 235, 239].

Досить спірною є думка, згідно з якою злочинець теж є особистістю, але особистістю особливого роду, яка пов'язана із вчиненням злочину. У будь-якого злочинця переважають соціально значущі якості і властивості, які, як правило, мають негативне забарвлення, що врешті-решт зумовлює вчинення ним злочину. Але ступінь і глибина негативних поглядів кожного конкретного злочинця може бути різною. В одному випадку можуть мати місце глибокі антисоціальні погляди особистості, які безпосередньо викликають не тільки вчинення одного злочину, але і його злочинну поведінку впродовж тривалого часу. В іншому випадку негативні погляди особистості не вирізняються глибиною, але особа схильна їх проявити в конкретній життєвій ситуації [5, с. 349].

У нашому дослідженні поняття «особа злочинця» та «особистість злочинця» ми використовуємо як синоніми з перевагою першого, оскільки Кримінальний кодекс (далі – КК)

України про потерпілого від злочину говорить як про «особу», а тому говорити про «особистість злочинця» не зовсім коректно.

Цікавими є такі дані. У 2016 році було виявлено 1 974 особи, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення. З обвинувальним актом до суду було спрямовано 2 130 проваджень, засуджено – 492 особи. Ця кількість, порівняно із 2015 роком, зменшилась на 35 %. Серед засуджених відсутні службові особи, які займають особливо відповідальне становище, професійні судді, співробітники СБУ. До позбавлення волі на певний строк засуджено всього 32 особи. За 1 півріччя 2017 року вперше за останні роки окреслилось незначне збільшення облікованих кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів і чисельність засуджених за них. За цей період виявлено 1 403 особи, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення, засуджено – 307 осіб, чверть з яких звільнено від покарання з випробуванням і встановленням іспитового строку. Серед засуджених тільки одна особа 1–2 категорії, якій було призначено штраф як основне покарання. Покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк отримали всього 17 осіб. Як у попередні роки, серед засуджених немає народних депутатів, посадових осіб органів місцевого самоврядування 1–3 категорії, співробітників податкової міліції та СБ України [6, с. 205].

Беручи до уваги той факт, що нас цікавлять саме корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування, зазначимо, що, згідно із ст. 14 «Класифікація посад в органах місцевого самоврядування» Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [7], в органах місцевого самоврядування встановлюються такі категорії посад:

1) перша категорія – посади Київського міського голови, голів обласних рад і Севастопольського міського голови;

2) друга категорія – посади Сімферопольського міського голови, міських (міст – обласних центрів) голів; заступників голів обласних рад і Севастопольського міського голови, заступника міського голови – секретаря Київської міської ради;

3) третя категорія – посади перших заступників і заступників міських голів (міст – обласних центрів) із питань діяльності виконавчих органів ради; секретарів міських (міст – обласних центрів і міста Сімферополя) рад, міських голів (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення, крім міст – обласних центрів), голів районних, районних у містах рад; керуючих справами виконавчих апаратів обласних і Севастопольської міської рад;

4) четверта категорія – посади голів постійних комісій із питань бюджету обласних, Київської та Севастопольської міських рад (у разі, коли вони працюють у раді на постійній основі), керівників управлінь і відділів виконавчого апарату обласних, Севастопольської міської та секретаріату Київської міської рад, секретарів міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) рад, заступників міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) голів із питань діяльності виконавчих органів ради, керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів, директорів, перших заступників, заступників директорів департаментів міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) рад, міських (міст районного значення) голів, селищних і сільських голів, посади заступників голів районних рад;

5) п'ята категорія – керуючих справами виконавчих апаратів районних рад, керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів районних у містах рад, помічників голів, радників (консультантів), спеціалістів, головних бухгалтерів управлінь і відділів виконавчого апарату обласних, секретаріатів Київської та Севастопольської міських рад, керівників управлінь, відділів та інших виконавчих органів міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) рад та їхніх заступників, керівників

відділів (підвідділів) у складі самостійних управлінь, відділів виконавчих органів міських (міст обласного значення) рад, посади заступників міських (міст районного значення), сільських, селищних голів із питань діяльності виконавчих органів ради, секретарів міських (міст районного значення), сільських, селищних рад;

б) шоста категорія – посади керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів міських (міст районного значення), сільських, селищних рад, керівників структурних підрозділів виконавчого апарату районних і секретаріатів районних у містах Києві та Севастополі рад та їхніх заступників, керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів виконавчих органів міських (міст районного значення), районних у містах рад та їхніх заступників, помічників голів, радників, консультантів, начальників секторів, головних бухгалтерів, спеціалістів управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів міських (міст обласного значення та міста Сімферополя) рад, старост;

7) сьома категорія – посади радників, консультантів секретаріатів районних у містах рад, спеціалістів виконавчих органів районних у містах, міських (міст районного значення) рад, спеціалістів виконавчих органів сільських, селищних рад.

З можливих відкритих інформаційних ресурсів нами отримано інформацію про те, що посадових осіб органів місцевого самоврядування 1–3 категорії за вчинення корупційних злочинів притягнуто не було, тоді як до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, випадки далеко непоодинокі.

Стає цілком очевидним, що корупційна злочинність в органах місцевого самоврядування характеризується наявністю ситуативного типу дрібного корупціонера з четвертої до сьомої категорії їхніх посадових осіб, які просто використовують обійману посаду для незаконного збагачення.

У зв'язку із цим є цікавими результати соціально-демографічної характеристики осіб, які вчиняють корупційні злочини в системі правосуддя, – це особи віком 30–65 років, що здобули вищу освіту, мають високий інтелектуальний рівень, володіють знаннями і навичками, необхідними для використання прогалин і колізій (недоліків) чинного законодавства у своїх інтересах або в інтересах інших осіб, зокрема, для уникнення юридичної відповідальності за свої вчинки, є громадянами України, що позитивно характеризуються в середовищі правників і в суспільстві загалом і не належать до політичних партій чи професійних спілок. З'ясувавши соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє корупційні злочини, можемо впевнено стверджувати, що вирішальне значення у вчиненні корупційних злочинів мають саме соціально-демографічні ознаки особи злочинця, які здатні активізувати біологічні (вроджені (генетичні, антропологічні тощо)) властивості особи [8, с. 149].

Саме соціально-демографічна характеристика осіб, які вчиняють корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування, буде ключовою для формулювання запобіжних заходів. Це пояснюється тим, що здебільшого на керівних посадах у досліджуваній сфері перебувають саме чоловіки.

Протидія корупційній злочинності передбачає всебічне вивчення цього правового явища з погляду не лише кримінального права, але й кримінології. Головним у кримінологічній характеристиці злочину є особа злочинця. Особу корупційного злочинця варто визначити як сукупність істотних стійких властивостей і ознак, що зумовлені соціально-демографічними, соціально-рольовими та морально-психологічними характеристиками та притаманні особам, які вчиняють корупційні злочини [9, с. 70–71].

Типовим корупціонером є чоловік у віці від 40 до 50 років із вищою освітою, який є державним службовцем, не має судимості й, загалом, характеризується позитивно. Проте для ефективної протидії корупційній злочинності необхідне більш комплексне дослідження цього питання з урахуванням усіх складників кримінології з метою створення більш ефективних заходів для боротьби з корупцією [10, с. 15].

Як бачимо, дослідження всього і одразу – у нашому випадку – особи корупційного злочинця приводить до дуже загальних висновків, які важко використати на практиці.

На формування й прояв деформованих рис особистості в службовців-корупціонерів істотно впливає таке: 1) початкова налаштованість їх на використання своєї роботи в особистих корисливих цілях. При цьому може мати місце кримінальна мотивація такого типу: «Інші брали і беруть хабарі, їх не викривали, то чому б і мені не спробувати»; 2) наявність в їхньому середовищі осіб із високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого завдяки службово-кримінальній діяльності; 3) деяке зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи й бажання підняти його за допомогою вчинення злочинів. Наприклад, коли молода людина створює сім'ю й починає жити на свою зарплату. Її звичка до іншого рівня життя в певних умовах може провокувати обрання злочинного варіанта вирішення проблеми; 4) орієнтованість на високі стандарти життя завдяки службі; 5) наявність дорогих звичок та інтересів (уживання елітних спиртних напоїв, захоплення азартними іграми тощо); 6) бажання відшкодувати понесені раніше витрати на здобуття освіти, влаштування на роботу, а також включитися в загальний процес корупції [11, с. 69].

Мотиви злочинної поведінки завжди пов'язані з потребами й інтересами особистості злочинця. Потреби можуть бути різними, проте під час вивчення злочинної поведінки велике значення має аналіз відхилень потреб, які можуть збігатися з нормальними потребами, але відрізнятися від них за змістом або інтенсивністю. Розглядаючи злочинну корупційну поведінку, треба зазначити, що вона існує у формі особливого мотиву. Саме мотив, будучи детермінацією злочинної поведінки, розкриває співвідношення між внутрішнім і зовнішнім світом особистості, між її потребами та можливостями їх задоволення. Мотив є головною ознакою, яка допомагає виокремити корисливого злочинця в особливу категорію, що суттєво відрізняється від інших різновидів злочинців. Під час учинення корупційних злочинів основним мотивом цих злочинців є корисливий мотив. Водночас не можна заперечувати наявність суб'єктів, які беруть участь у корупційних злочинах, відчуваючи боротьбу мотивів, а іноді й усупереч власним переконанням. До останніх можуть бути зараховані особи, залучені в корупційну діяльність шляхом шантажу, погроз або створення перешкод для досягнення мети [11, с. 69].

У кінцевому підсумку в механізмі злочинної поведінки під час учинення корупційних суспільно небезпечних діянь є незадоволені потреби. Причини дефекту правосвідомості зумовлені тим, що в сучасних умовах українського суспільства обмежені можливості для задоволення навіть мінімальних потреб. Характеризуючи особистісні риси особливості корупціонера, зазначимо, що значна частина цих злочинців має добре розвинені комунікативні якості. Серед них можуть бути названі здатність впливу й завоювання довіри співрозмовника. Багато корупціонерів вельми спостережливі, знають психологію, що дає їм змогу залучати до корупційної діяльності різних людей. Перераховані якості, як і винахідливість, продемонстрована у виборі способів учинення злочинів, дають можливість дійти висновку, що корупціонери нерідко характеризуються здібностями швидко оцінювати ситуацію, яка склалася, приймати рішення відповідно до умов реальної обстановки, а також іншими властивостями розвиненого логічного мислення. Суб'єкти корупційних злочинів із числа співробітників юридичних установ, крім усього іншого, мають спеціальні знання про прийоми та методи доказування та доведення вини за окремими фактами під час установлення дійсних обставин, характеру й учасників досліджуваної події. Крім того, вони обізнані про способи протидії досудовому розслідуванню та / або правосуддю [11, с. 69].

Тут варто погодитися із тим, що корупційна злочинність є дуже високо латентною, а потенційні злочинці знають усі тонкощі роботи правоохоронних органів і способи їх про-

тидії. Не є винятком прийняття на місцевому півні нормативно-правових актів і рішень, що створюють підґрунтя для корупції, а процес скасування таких рішень досить тривалий.

Висновки. Отже, нами змодельовано теоретичний портрет особи злочинця, який вчиняє корупційні правопорушення в органах місцевого самоврядування України. Він складається з двох частин:

1) посадових осіб органів місцевого самоврядування 1–3 категорії (здебільшого чоловіків), яких притягають виключно до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, що скоріше свідчить про латентність їхньої корупційної злочинної діяльності. Ба більше: після накладення судом стягнення у вигляді певного розміру штрафу, такі особи залишаються на своїх виборних посадах;

2) посадових осіб органів місцевого самоврядування 4–7 категорії, які належать до ситуативного типу дрібного корупціонера, що просто використовують обійману посаду для незаконного збагачення. Очевидною є необхідність встановлення їх зв'язку із латентною корупційною злочинністю посадових осіб органів місцевого самоврядування 1–3 категорії, якщо така має місце.

Список використаних джерел:

1. Дотримання законів місцевою владою треба контролювати – Зубко. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2493126-dotrimanna-zakoniv-miscevou-vladou-treba-kontroluvati-zubko.html> (дата звернення: 25.12.2017 р.).
2. Смоляр О.А. Державний контроль у сфері місцевого самоврядування: особливості правового регулювання. Конституційне та муніципальне право. 2015. С. 59–68. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/51611-104664-1-PB.pdf> (дата звернення: 25.12.2017 р.).
3. Шостко О.Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / Редкол.: В.І. Борисов та ін. Х.: «Право», 2014. Вип. 28. С. 69–78.
4. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
5. Дьоменко С.В. Спірні питання визначення поняття «особистість злочинця». Актуальні проблеми держави і права. 2009. № 3. С. 348–352.
6. Шостко О.Ю. Типологія осіб, які вчиняють корупційні злочини. Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення: матер. II Регіонального круглого столу (28–29 вересня 2017 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. С. 203–205.
7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України 7 червня 2001 р. № 2493-III. Відомості Верховної Ради України від 17 серпня 2001 р. № 33. Ст. 175. З наступними змінами та доповненнями.
8. Поліщук А.О. Кримінологічна характеристика особи корупціонера у системі правосуддя: соціально-демографічні ознаки. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 10. С. 144–149.
9. Мезенцева І.Є. Кримінологічна характеристика особи корупційного злочинця. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 3. С. 65–71. URL: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2015/mezenceva.pdf> (дата звернення: 25.12.2017 р.).
10. Артеменко А.О. До питання характеристики особи злочинця, що вчинила корупційний злочин. Злочинність у глобалізованому світі: матер. XVI Всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 12 грудня 2017 р.) / За заг. ред. А.П. Гетьмана і Б.М. Головкина. Харків: «Право», 2017. С. 14–15.
11. Мезенцева І.Є. Характеристика особистості корупційного злочинця. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 66–70.